

Laulamalla maailmaa parantamassa

Timo Kalevi Forss: *Toverit, herätkää: poliittinen laululiike Suomessa*. Helsinki: Into Kustannus, 2015. 374 s. ISBN: 978-952-264-441-1

Kappaleessa *Afriikka, sarvikuonojen maa* sanoittajat Martti ja Pantse Syrjä kysyvät: ”Luuletko että kitaraa / soittamalla voi parantaa maailmaa” ja vastaavat väistäen: ”en tiedä onko näin / mutta ainakin soitan sitä oikein päin.”

Toistakymmentä vuotta ennen Eppu Normaalin *Imperiumin vastaisuus* -levyä, joka julkaistiin v. 1988, Suomessa oli hajoamassa vasemmistolainen laululiike, jonka piirissä oli vallinnut varma käsitys siitä, että laulamalla ja kitaraa soittamalla voi ja jopa pitää parantaa maailmaa, erityisesti sen työväenluokan ja muiden sorrettujen asemaa. Timo Kalevi Forss on kirjoittanut tästä laululiikkeestä tietokirjan.

Forssin teos on paljolti kronologinen esitys poliittisesta laululiikkeestä, joskin on vaikea sanoa, onko se liikkeen historia vai suppeampi historiikki – vaikeo sarja episodeja, joita tulee vastaan dokumentteja selatessa. Siinä on vähän kaikkea kolmea. Käsiteltävän perusteella vertailukohteeksi kävisivät Jake Nymanin rock-tietokirjat. Esitystapa on johdonmukainen, lähdeviitteitä on niukasti, haastattelupätkiä paljon ja teoreettinen hahmottelu puuttuu.

Vanhan työväenlauluvaiheen tekijä käy lyhyesti läpi lähinnä Pekka Gronowin ja Ilpo Saunion julkaisuihin ja Gronowin haastatteluihin perustuen. Kerronta pääsee kunnolla käyntiin, kun tullaan 1960-luvun loppuvuosiin. Sadankomitealaisten rauhanpoliittisista keskusteluista tullaan Arvo Salon ja Kaj Chydeniuksen *Lapualaisoopperaan*. Folk-aalto

käsitellään lyhyesti mutta kattavasti, ja Hectorin Palkkasoturi on nostettu siitä ansiokkaaksi näytteeksi.

Kun käydään läpi Love Recordsin perustaminen (1966) ja nuorison ”taistolaisuus”, päästään noin sivulla 125 kiinni laululiikkeeseen, jonka esiintymistä luonnehtii tanakka haara-asento, etunoja ja laulaminen nyrkki pystyssä täysin palkein. Erilaiset ohjelmaryhmät kävivät esiintymässä teollisuuslaitosten työmaaruokaloissa ja pitivät ulkoilmakonsertteja. Saisikohan nykypäivänä järjestetyksi vallankumouslaulutuokiota työpaikoille, edes ruokatunnin viihteeksi ja sytykkeeksi?

Agit-Propin kvartetti oli ilman muuta musiikillisesti paras lauluryhmä 1970-luvulla. Sinikka Soka mukaan heillä oli ensimmäisellä, Itä-Berliinin poliittisen laulun festivaalikeikalla ”mukana rokkia, poppia ja kitapurjeet suorana esitettyä todellista agitaatiota”, kun taas muut ryhmät ”esittivät akustisin kitaroin säestettyä auvoista folkia” (s. 148).

Taitavasta stemmalaulustaan ja iskevästä biitistä huolimatta yhtye teki vain kaksi LP-levyä vuosina 1972 ja 1974. Levyjen myötä Agit-Propista tuli yhä enemmän taistolaisbändi ja Neuvostoliiton ”his master’s voice” Suomessa. Brechtin tekstien lisäksi laulujen joukossa oli neuvostonaivismia: ”Haluavatko venäläiset sota?” Tai: ”Neuvostoliitto, Leninin maa, kautta maailman äärien kirkastaa sinun lippusi kansojen töitä.”

Keväällä 1971 perustetun KOM-teatterin näkyvin kokoonpano oli KOM-kvartetti, joka esitti yhteiskunta- ja kapitalismikriittisiä lauluja. Sen säestyksessä kuuluivat soittajien vahva jazz-osaaminen ja laulajien te-

atterimaiset maneerit. Bepopista lähteneen Eero Ojasen mielestä ”tällaiset puhtaat kolmisoinnut tuntuivat hirvittävän simppeliltä. Siihen piti vähän tottua ja ymmärtää, että tällakin tavalla voi tehdä musiikkia” (s. 168). Ja katso: silloinkin kun Kaisa Korhonen huutaa suoraviivaisesti Balladia toveri Viljasesta, sen säestys jazzahtaa selvästi.

Matti Rossin roolia olisi voinut valaista enemmänkin, sillä hänhän oli monissa runoissaan varsinainen telaketjukommunisti, jonka sanankäyttö oli tuhtia. Rossissa näkyy eniten se, mikä toki kuului Agit-Propin tavaramerkkeihin: totisuus. Sanan julistaminen oli tärkeä juttu, joskin kuulemma Pekka Aarnion välispiikeissä oli myös huumoria.

Syyskuun yhdennentoista sotilasvallankaappaus Chilessä vuonna 1973 avasi Latinalaisen Amerikan todellisuuden laajemmalle yleisölle ja muutti radikaalisti vasemmistolaisia ilmapiiiriä. Vaikka Forss mainitsee Tricont-yhdistyksen, häneltä jää lähes huomaamatta se nuorten poliittikkojen ja toimittajien joukko, jolle Latinalainen Amerika oli keskeinen ongelmakenttä: Viveca Hedengren, Seppo Bonsdorff, Erkki Tuomioja, Kati ja Pekka Peltola. Kalevi Kalemaa kirjoitti joskus, että Sadankomiteaa on aiheesta sanottu ”kaikkien radikaaliliikkeiden äidiksi”.

Chile-aallossa polkaistiin pystyyn paljolti taistolaisia solidaarisuusryhmiä ja Suomeen kutsuttiin – tai tarjoutui – käymään lauluuyhteitä (Quilapayún, Inti Illimani). Ne toivat konkretiaa aiempaan mielikuvaan, joka oli perustunut El condor pasa -laulun kaunomaalailuun: ”I’d rather be a hammer than a nail, yes I should, if I only could...”. Nyt opeteltiin espanjan kielen iskulauseita: ”¡El pueblo unido, jamás será vencido!”

Rauhanpuolustajien rooli laululiikkeen ja taistolaisuuden

taustavaikuttajana olisi kaivan-
nut enemmän valaisua. Nyt se
jää vaille mainintaa. Järjestön
credo oli Neuvostoliiton edun
markkinoiminen.

Mutta ei laululiikekään ollut
yhtä kuin taistolaisliike. Suomes-
sa toimi sentään paljon muun-
laisiakin poliittisia lauluryhmiä,
jotka jäävät kirjassa liian vähälle.
Se että Pekka Aarnio on kirjan
käytetyin haastateltava, saa koko
laululiikkeen näyttämään taisto-
laisliikkeeltä.

Kirjan loppupuolella juo-
ni hajaantuu, kuten hajaantui
laululiikekin. Uusia lyhyt- tai
pitkäikäisiä kokoonpanoja syntyi
myös Helsingin ulkopuolella.
Atte Blomin mielestä Jyväskylän
opiskelevien sosialistien eli
JOS:n piirissä syntynyt Jos-Agit-
ryhmä oli monessa suhteessa
muuta parempi (s. 329–330).
Ryppyotsaisuudesta huolimatta
se kierrätti myös kansanlauluja
uusina versioina ja teki yhden
LP:n lauluistaan.

Forssin kirjassa on paljon hy-
viä muisteloita mukana olleilta.
Enemminkin niitä olisi voinut
olla, mutta toki kirjan sivumää-
rä olisi paisunut entisestään.
Nytkin sivuja on niin paljon
kuin vuodessa on päiviä. Toinen
miellyttävä piirre on väljä taitto.
Laulujen sanoille annetaan niiden
tarvitsema tila. Kolmanneksi
mukaan otettujen laulujen vali-
koima on tehty hyvällä maulla.
Neljänneksi, monilla sivuilla on
levyjen kansia koosteina samalla
kun useita levyistä käsitellään
tekstissä.

Kritiikkinä täytyy sanoa, että
Forss ei määrittele poliittista lau-
luliikettä. Asian käsittely polkai-
taan alussa käyntiin kuin mopo,
ja tarina etenee sitten, sujuvasti
kylläkin. Käsitteiden määritte-
lemättömyys johtaa muutamin
paikoin aika outoihin, ellei peräti
virheellisiin ilmauksiin. Esimer-
kiksi s. 183 sanotaan, että ”[V]
aikka Nummisen hillittömyyksiä
tulviva ja omaääninen tuotanto ei

olekaan suoranaisesti poliittista
laulua, jotkut hänen levytyksis-
tään ja yhteistyöprojekteistaan
ovat selkeän poliittisia.” Forss
ei nähtävästi pidä poliittisina te-
koina M. A. Nummisen lakitek-
steihin tai anatomian oppikirjojen
teksteihin tekemiä lauluja tai
jotakin Naiseni kanssa eduskun-
tatalon puistossa -laulua, vaan
pitää niitä enemmän huumorina.
Nummista pitäisi ilman muuta
tutkia nimenomaan politiikantut-
kimuksen näkökulmasta, silloin
valtaosassa hänen tuotantoaan
olisi osoitettavissa vahva poliit-
tinen aspekti.

Lähihistorian hutera tuntemus
käy esille esim. sivulla 250,
kun Forss kirjoittaa, että Devan
(Demokraattisen Vaihtoehdon)
raunioille perustettiin vuonna
1990 Vasemmistoliitto. Ei, vaan
sehän perustettiin nimenomaan
SKDL:n ja SKP:n työn jatkajak-
si. Sivulla 277 viitatus SKP:n
lehden *Työkansan Sanomien* il-
mestymisen sanotaan loppuneen
”jo 1950-luvun puolivälissä”.
Vuosien 1956–1957 vaihteessa
Työkansan Sanomat ja SKDL:n
Vapaa Sana yhdistettiin *Kansan
Uutisiksi*, joka oli sitten kum-
mankin puolueen äänenkan-
nattaja.

Forss kirjoittaa hyvää suomen
kieltä. Nykyaikana tällainenkin
on syytä erikseen mainita silloin,
kun aihetta siihen on. Lyhenteistä
tosin pistivät silmään pienillä kir-
jaimilla kirjoitetut levyformaatit,
lp, ep ja cd. Eikö Long Play ole
yhä LP ja Extended Play EP isoin
kirjaimin? KOM-teatteri kirjoit-
taa itsensä isoin kirjaimin, mutta
Forss puhuu Komista. Venäjän
kanssa askartelevan mieleen tuli
liian usein Komin tasavalta.

Rajankäynti poliittisen ja jon-
kin muun laulun välillä on kieltä-
mättä hankala. Arja Saijonmaan
singlen A-puoli, Aulikki Oksasen
runoon sävelletty Puhu minulle
rakkaudesta, on tyylillisesti mo-
dernismia, joskaan ei sisällöltään
poliittista laulua. Sen sijaan jos

B-puolella olevaa, Kahlil Gib-
ranin runoilemaa Sinun lapsesi
-laulua pidetään sellaisena, niin
yhtä hyvin siihen voisi lukea
Maaritin Lainaa vain, joka on
Hectorin hieno suomennos Caro-
le Kingin laulusta Child of Mine.

Loppukiteytyksenä Mikko
Perkoila miettii, että poliittinen
laululiike ei ollut mitään liikettä.
Hän sanoo mallin tulleen suoraan
DDR:stä. ”Laululiikkeen käsite
on tuotu Suomeen poliittisten or-
ganisaattorien toimesta” (s. 340).
Sinikka Sokka pitää 1970-lukua
”änkyryyden aikakautena” (s.
340), johon sopi mustavalkoisuus
ja sitä kautta Neuvostoliiton tu-
keminen (s. 156).

Forss pitää punk-aallon tuloa
keskeisenä syyinä laululiikkeen
loppumiseen. Muitakin syitä on
kyllä helppo löytää.

Kovin vähän meillä on yli-
päänsä tehty perustutkimusta työ-
väenmusiikista, sen eri haaroista
(kisällilaulut, kupletit), sen alu-
eellisista erityispiirteistä (ameri-
kansuomalaisten työväenlaulut)
ja koko musiikkigenren suhteesta
Neuvostoliittoon tai muuhun
mittapuuhun. Poliittisen historian
vuosikirja *Ajankohdassa* teema
on jäänyt aivan marginaaliin, eikä
tilanne ole parempi myöskään
Työväentutkimus-vuosikirjassa.
Siinä mielessä Forssin tietokirja
paikkaa ihan todellista aukkoa.

Pro graduja ja muita opin-
näytteitä on kyllä muutamia.
Philip Donnerin toimittama ko-
koomateos *Äänetön pauhu...: hahmotelmia 70-luvun poliitti-
sista laululiikkeestä* (Työväen-
musiikki-instituutti, 1986) on
ensimmäinen kunnon yritys ottaa
selkoa, mistä laululiikkeessä oli
kysymys. Se on Forssin lähteissä
mukana. Johanna Kuttilan gradu
*Kisällilaulu Valkeakoskella ja
Äänekoskella* (Jyväskylän yli-
opisto, Musiikkiteetien laitos
1993) vertailee eri kisällilau-
luperinteitä. Marko Pulkkinen
valtio-opin gradu ”*Laulakaamme
natsiveikoin esiinmarssista...*”

Suomen demokraattisen nuorisoliiton kisällilaulut nuorisoliiton ja kansandemokraattien politiikan representaationa (Jyväskylän yliopisto, 1994) auttaisi sijoittamaan lauluperinteen sodanjälkeiseen vasemmistolaiseen nuorisojärjestöperinteeseen.

Miska Rantasen poliittisen historian gradu *Olen kommunisti: laulukvartetti Agit-Prop, Love Records ja 1970-luvun poliittinen laululiike* (Helsingin yliopisto, 1999) kohdistaa huomionsa kahteen musiikin genren keskeiseen toimijaan. Vuonna 2005 Rantanen kirjoitti Love Records -yhtiön historian. Emmi Jauhainen ja Minja Koski ovat v. 2008 kirjoittaneet Lahden ammattikorkeakoulun musiikkiteatterin linjalle opinnäytetyön, jonka tekstiosuus on otsikoitu *Laulu ottaa kantaa: työväenmusiikin*

vaiheita. Se on persoonallisella otteella kirjoitettu ja yllättävän hyvä. Aki Miettisen musiikkikasvatuksen gradu *”Se soipi sielussain” – varhaisen suomalaisen populaarimusiikin opettaminen peruskoulussa* (Jyväskylän yliopisto, 2009) lienee uusin tutkimus kisällilauluperinteestä.

Ilpo Saunio, Timo Tuovinen ja Pekka Jalkanen ovat kirjoittaneet joko työväenlauluista tai laajemmasta musiikkigenrestä, joka niitä sivuaa. Forssin lähteenä käyttämä aikakauslehti *Uusi laulu* oli alaotsikkonsa mukaan ”laululiikkeen lehti”. Se tarjoaa jo sinällään tutkimusaineistoa lähitulevaisuuden musiikkihistorioitsijoille.

Televisiolevitykseenkin pääsyt Jouko Aaltosen käsikirjoittama ja ohjaama dokumenttielokuva *Kenen joukoissa seisot: vallan*

kumouksellinen musiikkielokuva (2006) on tärkeä etappi laululiikkeen ymmärtämisessä. Sen Forss vain mainitsee kirjan dokumenttiluettelossa.

Yksittäisistä muusikoista, säveltäjistä ja sovittajista olisi hyvä kirjoittaa myös henkilökuvia tai historioikeja. Kaj Chydenius olisi yksi ja M. A. Numminen toinen. Mikko Perkoila on paljolti jatkanut laululiikkeen perinteitä Kajaanista pohjoiseen -tyylin lauluillaan. Tietysti koko taistolaisliikkeen historiakin odottaa kirjoittajiaan.

Kaiken kaikkiaan on erinomaista, että Forss tarttui laululiikkeen teemaan nyt, kun suurin osa sen vaikuttajista on vielä elossa ja haastateltavina.

Tapani Kaakkuriniemi